

HISTORISK TIDSKRIFT
(Sweden)

135:2 • 2015

Politisering på lokal nivå

FREDRIK ERIKSSON* *Försvarshögskolan i Stockholm*

Anders Forsell, *Kommunala ideal och politisk verklighet: En jämförande fallstudie av frisinnad politisk organisering i Filipstad och Skövde, ca 1880–1920*, Karlstad University Studies 2014:48 (Karlstad: Universitetstryckeriet 2014). 293 s.

Inledning

Anders Forsells avhandling handlar om liberal och frisinnad politisk organisering, men också om "politiserings" av Sverige, och folkrörelsernas betydelse för denna. Författaren koncentrerar sig på den lokala nivån genom sin studie av Filipstad och Skövde 1880–1920. Författaren driver tesen att kommunerna var politiserade långt före vad som sagts i tidigare forskning. Kommunerna har setts som institutioner som svarat på stimuli från central nivå, egentligen först när socialdemokraterna blev maktbärande från 1930-talet. Syftet är att visa att tidigare forskning inte har rätt i dessa resultat och tolkningar, och istället nå klarhet i lokala politiska faktorer och omständigheter rörande politisering. Frågeställningen är inriktad mot att analysera vilka funktioner som lokala partier hade för medlemmarna och förändring över tid. Fokus ligger på sociala rörelser, lokala oppositionella aktörer, mobilisering, kollektiva identiteter och skapandet av tolkningsramar. Särskilt betonas också den liberala pressen, och de stridbara redaktörerna.

Problem, syfte och frågeställningar

Forsells vilja att ompröva och ifrågasätta tidigare forskning, är lovvärd. Antagandet att politisering inte skall ses så snävt som tidigare forskning gjort är också viktigt. Forsell utgår från ett tydligt lokalt underifrånperspektiv, som dock inte är så tydligt som det borde vara, eftersom det finns problem med definitionerna av vad som är vad. Studiens struktur lånas exempelvis

* Docent i historia

från rösträttsfrågan, som i allt väsentligt är nationell. Tullfrågan återkommer också, även den nationell till sin karaktär. Det viktiga är att Forsell vill studera samspelet mellan olika politiska nivåer, men uttrycker inte detta tydligt och har inte ett system för att hantera relationen mellan nationella, regionala och lokala frågor. Detta är ett återkommande problem i avhandlingen. Illustrativt för detta är att den lokala nivån har samma flora av politiska partier som den nationella. Om lokala frågor varit avgörande borde det kanske förekommit några skillnader i fråga om partiuppsättningen på lokal nivå. Men de lokala politiska partierna i Forsells studie är exakt desamma som på nationell nivå. Som opponent undrar jag ofta över vad som bedöms komma nedifrån respektive uppifrån.

Syftet presenteras och utvecklas i flera led, så också frågeställningarna. Initialt skrivs syftet som att nå klarhet om faktorer och förutsättningar för lokal organisering.¹ Den tidigare forskningen föregår det initiala syftet och är problemformulerande. Operationaliseringen, eller som Forsell skriver, det preciserade syftet, kommer efter de teoretiska perspektiven. Det preciserade syftet handlar om hur lokalpolitiska omständigheter bidrog till att bilda liberala partiorganisationer. Även här finns en svaghet i definitionerna. Begreppet "faktorer" i det initiala syftet kan handla om både uppifrån och nedifrån, nationellt och lokalt. Det är ett mer öppet begrepp. "Lokalpolitiska omständigheter" i det preciserade syftet handlar däremot uteslutande om lokala fenomen. Det finns således en glidning i begrepps användningen, vilket leder till bristande skärpa.

På samma sätt presenteras frågeställningen med en initial och en preciserad version.² I den förekommer många begrepp som rör vad som studeras, nämligen "lokala partier", "aktörer", "oppositionella", "politiska aktörer", "lokala föreningar", "senare etablerade partiorganisationer", och slutligen bara "föreningar". Relationen mellan dessa är oklar och som nämnts tidigare hade det behövts mer stringenta definitioner och den bristande skärpan försvårar.

De centrala begreppen

Alla historiska studier är beroende av tydliga och klart definierade begrepp men Forsell är otydlig även om begreppet "liberal" definieras. Detta ställs samtidigt mot hur konservatism *inte* definieras. Författaren har svårt att frigöra sig från det liberala språkbruket och den frisinnaede oppositionens syn på konservatism. Det står: "Filipstad kan inte heller karaktäriseras som ett konservativt samhälle, utan här fanns också en vilja, som exemplet

1. Det initiala syftet presenteras först på sidorna 30 till 32.

2. Den initiala på s. 30–32, och den preciserade på s. 45–46.

Frans von Schéele visat, att utvecklas och en initiativrikedom.”³ Detta är problematiskt och illustrativt för skribentens språk. Inte heller ges några entydiga perspektiv, och det råder brist på tydlighet i definitionerna. Svensk konservatism präglades av pragmatism i många fall och var inte alls motståndare till modernisering och utveckling. Det handlade om att se till att förändringen inte hotade konservativa kärnvärden.⁴

Till de knapphändigt definierade begreppen hör även ”frisinne”, ”moderat”, ”småfolket” och ”politisering”. Särskilt begreppet ”moderat” blir problematiskt, eftersom det spelar en väsentlig roll i analysen. Författaren argumenterar nämligen för att vi inte skall se politik enligt de snäva mönster som normalt görs. Då blir dock ett begrepp som moderat synnerligen viktigt, eftersom skillnaderna mellan en moderatliberal och en moderatkonservativ egentligen var mycket små, något Forsell delvis visar, men inte nog poängterar.⁵

Den teoretiska modellen

Modellen är ett försök att smälta samman historia, statsvetenskap och sociologi med botten i Karl Rohes *milieu*-begrepp, som syftat till att förklara lokala politiska variationer i Tyskland. I begreppet *milieu* betonas lokala strukturer, ideologier, och relationer i förhållande till politiskt agerande. Rohe menade att ideologiska djupstrukturer på lokal nivå ofta styrde väljarbeteende mer än nationella politiska stridsfrågor. Författarens modell är aktörsbaserad och inriktad på den lokala nivån med inspiration från Larry Diamond och Richard Gunther samt från Sidney Tarrow. Ett problem uppstår i att sociala rörelser står i centrum för studien. Sådana måste nämligen mobilisera mot den rådande ordningen. Detta innebär att Forsell sannolikt missar delar av den lokala organisationsfloran. Han undersöker motrörelser, men letar inte efter mönster och nätverk i lokalsamhället. Frågan är om det fanns andra rörelser i Skövde och Filipstad, som påverkade möjligheterna att organisera frisinnade och oppositionella. Fanns det exempelvis ekonomiska föreningar och kooperativ på orterna? Detta är en brist, särskilt eftersom *milieu*-begreppet innefattar just relationer mellan organisationer. I Forsells bok förekommer elitens organisationer endast som motståndare till liberallerna. I Skövde är det exempelvis tydligt att Köpmanaföreningen agerar som ett politiskt parti. Forsell undersöker dock inte dessa organisationer, utan endast frisinnade.

3. Definitionen är egentligen ingen definition av konservativ, utan förekommer i en diskussion om Filipstads frisinnade karaktär, se s. 51.

4. Se exempelvis Torbjörn Nilsson, *Mellan arv och utopi: Moderata vägval under hundra år, 1904–2004* (Stockholm 2004) s. 19–21.

5. Se s. 106–107.

Illustrativt för dilemmat att definiera uppifrån och nedifrån är också att Forsell inte har något avsnitt där rösträttsreformernas innebörd beskrivs. Detta trots att rösträtten spelar en avgörande roll för avhandlingens struktur. Forsell redogör exempelvis i en tabell för förändringar i antalet röstberättigade över tid i Filipstad och Skövde.⁶ Men det finns ingen diskussion om hur många röster som fanns i systemet, vilket är avgörande information eftersom rösträtten var graderad.

Forsell ser politik som någonting en liberal opposition ägnar sig åt mot en oförstående och kompakt konservativ elit. Detta perspektiv är alltför snävt och präglar även urvalet av tidigare forskning, där Forsell koncentrerat sig på mobilisering och politisering på lokal nivå. Genom detta sorterar dock flera viktiga perspektiv bort, exempelvis relationen mellan stad och land. Forsell berör tyvärr inte huruvida det finns någon skillnad mellan politisk mobilisering och organisering på landsbygden och i städer. Det finns ett helt forskningsläge om agrara organisationer som därmed förbigås.⁷

Andra viktiga perspektiv nämns i förbigående exempelvis medborgarskapsforskningen och patriarkalismen. Gällande medborgarskapsforskning hade detta perspektiv kunnat främja Forsells analys av vilken funktion organisationerna hade för medlemmarna, forskningsfältet passeras snabbt. Gällande patriarkalism förekommer detta i diskussionen om Skövde, där arbetarna vid den mekaniska verkstaden mangrant slöt upp 1901 för att rösta på sin chef, ingenjör Grönvall.⁸ Forsell avfärdar detta som ett utslag av klientelism, med en utvikning till Latinamerika. Detta är underligt eftersom just patriarkalism här kunde ha använts som en förklaring till skillnaderna mellan organiseringsprocessen i Filipstad och Skövde. Även gällande vissa aktörer och organisationer skulle patriarkalism kunnat användas för att förklara det lokala samhället och de lokala organisationernas funktioner. Nu avfärdas patriarkalismen som oviktig, trots att den skulle kunnat förklara även hur de frisinnade och liberala organisationerna fungerade.

Komparationen och slutresultaten

Studien är en kontrasterande jämförelse av städerna strukturerad utifrån rösträttsreformernas faser. Skövde och Filipstad är valda av rent funktionella skäl eftersom det finns källmaterial från de relativt sett tidigt grundade frisinnade rörelserna. Orterna hade i någon mån likartade ekonomiska förutsättningar, även om Filipstad var något mer industriinriktad och Skövde

6. Se s. 62.

7. Se exempelvis Per Thullberg, *Bönder går samman: En studie i Riksförbundet Landsbygdens Folk under världskrisen 1929–1933* (Stockholm 1977) och Reine Rydén, "Att åka snålskjuts är icke hederligt." *De svenska jordbrukarnas organisationsprocess 1880–1947* (Göteborg 1998).

8. Se s. 166.

mer jordbruksbetonad. Städerna diskuteras endast i liten grad i relation till sina omland och de socioekonomiska strukturerna. Kort sagt, Anders Forsell hade kunnat göra mer av den miljö som städerna och landsbygden ingick i.⁹

Komparationen är kontrasterande eftersom det är svårt att dra vidare slutsatser utifrån endast två fall. Även om kritik kan riktas mot studien finns anledning att lyfta fram resultaten, nämligen att kommunerna var politiserade tidigare än forskningen menat. Forsell visar att i stadsfullmäktigevalen engagerade sig olika typer av föreningar med vallistor och politiska möten. Perspektivens snävhet gör dock att studien inte fullständigt analyserar det politiska spelet i de båda fallen. Filipstad framstår därför som en föregångare, där liberal politisering och partiorganisering underifrån styrdes av en sedan 1880-talet etablerad vänster-högerdikotomi. Skövde å sin sida framstår tvärtom som präglad av en konservativ tolkningsram där liberalerna misslyckades. Köpmannaföreningen i Skövde agerade som elitens och högerens politiska parti långt innan Allmänna valmansförbundet bildades (1904). Forsell hade här kunnat visa på just politisering, men perspektivet sviker honom och därför påpekar inte författaren att även om liberalerna misslyckades, så fanns en tydligt politiserad kommun.

En viktig del av studien utgörs av tidningar och tidningsmaterial. Frågeställningen handlar om organisationers funktioner, medan en viktig del av källmaterialet utgörs av tidningar. Detta är något av ett problem eftersom det inte alltid är säkert att tidningarna kan besvara frågor om organisationernas funktioner. Detta beror på att tidningarna studeras både som kvarleva och som berättande källa, men det finns även en viss skillnad mellan orterna i tidningshänseende. Skövde saknade en liberal tidning för staden fram till 1907 då *Billingen* grundades. Men tidningsmaterialet har också en fördel, nämligen att lokala tolkningsramar kan studeras, och detta kan visa just på hur tydligt politiserade städerna ändå var. I vissa fall handlade det om rent lokala frågor, ofta rörande ekonomi, och i andra om nationella frågor på lokal nivå, oftast rörande tullar och rösträtt.

I studien betonas också förekomsten av viktiga aktörer men också sltningar mellan olika liberala grupperingar. Inte minst redaktören Frans Melbourne vid *Filipstads Stads och Bergslags Tidning* var en liberal huvudperson, oftast i konflikt med Filipstads frisinnade nykterister. Melbourne beskrivs som tillhörande en äldre och mer individualistisk riktning än de radikala frisinnade. I studien av tidningarna saknas dock viktiga perspektiv. Inte minst kunde forskningen om kampen om språket ha lyfts fram.¹⁰ Forsell

9. Se inte minst Lars I. Andersson, *Tradition och förändring: Den skånska högern i dess borgerliga omgivning 1928–1936* (Lund 2003).

10. Se exempelvis Kristina Boréus, *Högervåg: Nyliberalism och kampen om språket i svensk offentlig debatt 1969–1989* (Stockholm 1994).

betonar exempelvis betydelsen av sparsamhet som del av en lokal diskurs. Men sparsamhet kan faktiskt ses som del av en central kamp om begreppen, där inte minst lantmannatraditionalismen spelade in. Sparsamhet kanske således inte alls bara är en lokal fråga, utan del i en kamp om att definiera sig själv som mest sparsam.

Avslutning

Forsell betonar den kommunala arenans politisering och att partibildningen inleddes långt tidigare än vad som normalt antagits. Utvecklingen beskrivs som sammanflätad, komplex och "smygande" modernisering. Skillnaderna mellan orterna är markanta när det gäller liberal organisering underifrån med en relativt stark frisinnad mobilisering i Filipstad, där tullfrågan och nykterhetsfrågan skapade en höger-vänsterpolarisering. Skövde, å andra sidan, präglades av en konservativ miljö som enligt Forsell inte var gynnsam för politisering underifrån. Inte minst pressens roll i Skövde betonas, och medan nykterheten var viktig i Filipstad, även om den splittrade de liberala grupperna, var den inte en mobiliserande fråga i Skövde, trots en stark nykterhetsrörelse. Forsell betonar kontinuitet i båda fallen med en tydlig vänster-högerdikotomi i Filipstad och en högerdominans i Skövde. Inte minst betonas att vår tids förståelse av politik inte fungerar för att beskriva det sena 1800-talet. Detta är avhandlingens mest intressanta resultat.

Forsell missar dock att peka ut hur mycket Skövde skiljer sig från Filipstad. Det snäva perspektivet, där han ser politisering som en liberal företeelse, gör att Skövde bara ses som liberalt misslyckande. Om Forsell istället studerat hela partirymden i staden hade resultatet kunnat visa att de konservativa upprätthöll sina tolkningsramar och agerade som politiska partier tidigare än vad som antagits, trots att konservativa var motståndare till politiska partier över huvud taget. Detta kunde då än tydligare visat på betydelsen av lokala faktorer när det gäller politisering och politiska partier. Huvudproblemet är här att textproduktionen gått alltför fort, exempelvis förekommer centrala begrepp i den engelska sammanfattningen som inte återfinns i texten i övrigt. Detta gäller exempelvis konsumentintresset, som nämns första gången på sidan 253, men som är väsentligt för att förstå tullfrågan. Avhandlingens styrka är att författaren lyfter fram betydelsen av den lokala nivån för politiskt agerande och politiska strukturer. Den tidigare forskningens enöda koncentration på den nationella arenan har gjort att vår förståelse av den politiska utvecklingen är alltför förenklad (statsvetenskaplig det vill säga). Anders Forsell visar dock på att nära studier av det lokala politiska rummet visar på helt andra utvecklingsvägar. Det finns således all anledning att studier av politiska rörelser även riktas mot de lokala arenorna.